

FELVIDÉKI IRODALMI ÉLET

AZ ELSZAKÍTOTT MAGYARSÁG másfél évtized alatt csodálatos életképességről tett tanúságot. Idegen államhatalmak elnyomó törekvéseivel szemben kultúrájában olyan erősséget talált, hogy legsajátosabb értékei végül is diadalra jutottak.

Rendkívül érdekes és tanulságos végigtekinteni ennek a heroikus szellemi küzdelemnek lefolyását. Látni pusztulásra ítélt nemzettöredékek fegyvertelen élet-halálharcát; látni: a talajavesztett növény mint bocsát légygököket s keres új utat vissza az elszántott földhöz; a leoperált szervezet mint éled s vergődik önálló életre és ez az önálló élet milyen halálos komolysággal számol körülményeivel, létfeltételeivel: mint alkuszik vagy lázad, mint terem meglepően új, páratlanul szép virágokat és fejletlen, korcs hajtásokat vegyesen ... Mindez a kívülálló szenttelen, tárgyi szemléletében is bizonyára izgalmas és megkapó látvány. Nekünk magyaroknak legbensőbb szívügyünk; a legszigorúbb kritikai szemlélet mögött is elakadó lélekzettel, a testvéreiért aggódó testvér szeretetével és együttérzésével figyeljük e nemzettöredékek minden megmozdulását és életjelenségét...

Az elszakított területek szellemi mozgalmi közül Erdély példája — a maga irodalmi renaissance-ával — szinte páratlanul áll a történelemben. Igaz, az elszakított részek közül Erdéllyel kapcsolódott le a legnagyobb számú magyarság (1,800.000), mely egységes nagy foltokban (Székelyföld, Mezőség) tarkítja etnográfiai térképét; amellet központi fekvésű fővárosában, Kolozsvárt és több nagyvárosában egy évszázadok óta kifinomult, zárt kultúra kincseit mentette magával és végül: több mint két évszázadon át sem felejtette el az egykori önálló erdélyi fejedelemség történelmi tradícióit, amelyek bizonyos eredeti jelleget, a magyarság lelki spektrumát színező „erdélyi lelket“ formáltak ki. Erdély, első kábulatából eszmélve, elsőnek ismerte fel az új viszonyok között új feladatait s minden energiáját kulturális síkra állítva, egy gazdag, sokszínű és sokrétű irodalmi kivirágzással ajándékozta meg a magyar irodalmat.

Kedvezőtlenebb helyzetbe került a Felvidék — Szlovénia és Ruszinszka — magyarsága, már csak kisebb számánál (1,000.000) fogva is. Ez a terület nem alkot kerek egységet, hanem keskeny sáv-ként húzódván az egykori anyaország északi peremén, erőtenyezői már csak földrajzi fekvésénél fogva sem tudtak egy centrum körül kifejedezni. Ez a terület önálló állami életet sohasem élt, egy

ezredév óta szerves része volt a magyar államnak és annak legszebb, igazi vidékét alkotta. Vidékét, amelynek város-pontjait sűrű és közvetlen hálózat szervesen fűzte a budapesti központhoz, hiszen attól új, csehszlovákiai határállomása is mindössze 60 km-re fekszik! A felvidéki irodalmi élet szabadabb expanzióját továbbá az is késleltette, hogy Erdélytől eltérőleg a Felvidék magyarsága elsősorban politikailag s nem kulturális téren szervezkedett s a kulturális szervezkedés csak később lépett amannak nyomába. Amint azonban megindult, oly mély rétegekbe hatolt s oly hatalmas hullámokat kavart fel, hogy gyűrüi és gyűrődései mai napig sem simultak el.

A felvidéki magyarság szellemi élete sokkal mozgalmasabb, sokrétűbb és felkavartabb, semhogy hossz- és keresztmetszetét pusztán irodalmi szempontokból felvázolhatnók. Maguk a kitermelt könyvek és folyóiratok — akár tekintélyes számukat, akár tartalmi súlyukat tekintve — a mozgalmakból jelentőségüknél kevesebbet tárnáit fel s kizárólagosságukra szorítkozva vajmi hiányos vázlatot nyernék. Minthogy pedig a kritikai értékelésnek végeredményben mégis csak ezekre kellene támaszkodnia, nyilvánvaló, hogy az irodalom a felvidéki magyarság kulturális életének nem végső kiteljesedése, hanem inkább csak egyik kifutó mezőnye. Ennyit előre kell bocsátani áttekintésünk aránylag túlszéles keretezéséhez, amelyben — ha csak egy pillanatra — mégis csak a képet: az irodalom szellemét és folyamatát kívánjuk megpillantani.

Már a kilencszázhuszas évek elején észrevehető némi irodalmi mozgalom, amely azonban szórványosabb és erőtlenebb, semhogy irodalmi életnek volna nevezhető. A Felvidéken csak helyi alakulatok, szűkkörű irodalmi társaságok léteztek, — telve jóindulatú dilettantizmussal. Ez egyesületek tagjai voltak az elsők, akik a kiütött tollat ismét fölemelték.

A kínai falként őrzött új határokon át évekig alig kerülhetett Csonka-Magyarországról nyomdatermék. Ekként az elszakított magyarság egyik napról a másikra elesett megszokott újság, folyóirat és könyvforrásától, elszakadt a pesti szellemi centrumtól s kénytelen volt az addig fanyalogva fogadott, szerény helyi lapokhoz és helyi írókhoz fordulni szellemi táplálékért. A nagyobb felvidéki városok: Kassa, Pozsony, Munkács helyi lapjai így váltak egy-egy nagyobb országrész magyarságának lapjává, a kis vidéki irodalmi körök hivatott és műkedvelő írói egy egész ország kisebbségének íróivá. Nyilvánvaló, hogy ezeket az írókat oly súlyos feladatok elé állították a váratlan, rendkívüli események, aminőkkel erejük nem tudott megküzdeni, hiszen még legjobbjaik is csak közepes tehetségek voltak. Amellett az idősebb generációt, az apák, sőt nagyapák nemzedékét képviselték, akik az új feladatokkal szemben tanácstalanul álltak. Tetézték a bajt a magyarországi „emigránsok“, akiknek tekintélyes része itt s a szomszédos Bécsben verte fel tanyáját s a felvidéki magyarok egységének megbontására törekedett. Szerencsére a magyarság a tragikus fordulón nagyobb józanságot tanúsított, semhogy ezeknek az ellenségtől pénzelt béreceknek felült volna. Az „emigráns“ írók kútmérgező törekvései ellenében az említett idősebb generáció képviselte a történelmi magyarság szelle-

mét. Műveik egy letűnő nemzedék gondolatvilágát tükrözik ugyan, de az ő tegnapjuk a válságos években nem egyszer aktív szerephez jutott: emlékképeivel, átlátszó szimbolikájával, törhetetlen optimizmusával átsegítette a legnehezebb éveken a számos kísértésnek kitett magyar kisebbséget. Ebből az idősebb írónemzedékből Jankovics Marcellt, a nagy kultúrájú, széles látókörű, hangulatos költőt kell kiemelnünk, mint aki az induló fiatal írók irányításával az első években komoly hivatást töltött be.

1925 körül minden vonalon örvendetes szervezkedés indul meg.

A fiatalabb generáció, a „harmincévesek“, akikhez egy-két java-korbéli író is csatlakozik, a huszas évek derekán lép fel. Addig minden szlovenszkói irodalmi megmozdulás gyökértelenül sorvadt el. Kérés-életű folyóirataik nem tudtak megbirkózni a kezdet nehézségeivel, az íróknak sokáig az erdélyi folyóiratok vendégszeretét kellett igénybe venniök, könyvkiadásuk szervezetlen, kevésszámú könyvek vagy előfizetők gyűjtésével, vagy a berlini Voggenreiter Verlag Magyar Osztályánál jelennek meg, mert a magyarországi nyomtatványok bevitelét szigorú határzár tiltotta.

A felvidéki szellemiség megizmosodásában határozott jelentőséggel bír a „Prágai Magyar Hírlap“. Ez a napilap volt az első sajtószerv, amelynek hasábjain a Felvidék jelentősebb írói szinte kivétel nélkül először találkozhattak. Ez az eleven hírszolgálatú, a csehszlovákiai belpolitika eseményeit éber figyelemmel kísérő és híven regisztráló újság európai nivójú napilappal látja el a Felvidék magyarságát. Azzal pedig, hogy hasábjait megnyitotta a felvidéki íróknak és ugyanakkor rendszeresen közölte a magyarországi írók reprezentánsait: eredményesen közreműködött abban, hogy a politikai határokkal addig szétválasztott magyar irodalom egysége a Felvidéken is újból megerősödjék. Évekig a „Prágai Magyar Hírlap“ vasárnapi és ünnepi számainak irodalmi melléklete szolgáltatta a felvidéki magyarság egyetlen komoly szellemi táplálékát. Pár évvel ezelőtt, 1932-ben indult meg az első életképesnek bizonyult, nivós felvidéki folyóirat, a „Magyar írás“, amelynek évfolyamai a felvidéki irodalom hullámverését leghívebben őrzik. A kezdetben Darkó István, ma Simon Menyhért szerkesztésében megjelenő „Magyar írás“ munkatársai sorában a felvidéki nevesebb írók valamennyiét ott találjuk, munkaprogramja és közleményei élénken tükrözik a felvidéki írók törekvéseit. Változatos szépirodalmi rész, terjedelmes, de kiegyensúlyozatlan kritikai rovat, néhány társadalmi s figyelemreméltó közgazdasági tanulmány és cikk jellemzi az eddigi évfolyamok köteteit. Ez év elejétől csinos évkönyv-formátumban jelenik meg. Szerkesztőséget tart fenn Komáromban, Ungváron, Budapesten, Kolozsváron, sőt Amerikában is (clevelandi szerkesztője a Felvidékről Amerikába származott Reményi József), — tehát nemcsak a felvidéki magyarságnak, hanem az anyaország, az elszakított Erdély és a tengerentúl magyarságának szellemi életét is nyilvántartja. 1933 óta tudományos szemléje is van a felvidéknek, éspedig a Komáromban Alapy Gyula szerkesztése mellett megjelenő „Nemzeti Kultúra“.

További örvendetes lépés volt a Kazinczy-nyomdavállalatnak kiadósövetkezetté történt átszervezése, mert ez a felvidéki könyvkiadás

problémájának is megnyugtató alapot teremtett. Manapság a felvidéki irodalom java termése a Kazinczy Társaság kiadásában, mint a Kazinczy-könyvtár egy-egy kötete jelenik meg. Kazinczy neve ez esetben nemcsak keresztpasaságot jelent, de irányt jelölő, szimbolikus tartalmi jelentéssel is bír. A XVIII—XIX. századforduló ez apostoli hevületű vezéralakjánál találóbban senki sem jelképezhetné a felvidéki magyarság kulturális munkáját. Kitartásra, idealizmusra és tisztultabb ízlésre senki sem buzdíthatja őket jobban, mint éppen Kazinczy példája. Valóban, Kazinczy korára emlékeztetnek leginkább e mozgalmak, — egy korra, amely nyugtalan forrongásában, heves küzdelmeiben, eleven aktualitásában hordja hatalmas jelentőségét, de arról csak halvány visszfényt árulnak el a halhatatlanságnak szánt áldozatai: a könyvek.

A megnyilatkozási lehetőségek ez örvendetes témyításával együtt járt a céltudatosító irodalmi szervezkedés. Körök, szövetségek, társaságok alakulnak. Természetesen mindenik megpróbálta a szétszört erőket közös táborba egyesíteni, de ez éppen a Felvidéken, ahol minden világnézetnek megvannak a maga fanatikusai, már eleve kevés eredménnyel biztatott. E szervezkedések közül az 1930-ban alakult „Szentiváni Kúria“ érdemel főleg említést, mint amelyik a legteljesebb liberalizmussal próbálta a széthúzó erőket közös nevezőre hozni.

A felvidéki kulturális mozgalmak futólagos áttekintése után is könnyű felismerni, hogy irodalmát nem rendkívüli egyéniségek, hanem inkább kollektív tényezők dominálják. A Felvidéken alig van egy-két plasztikusan megrajzolható írói arcéi, ám ezzel szemben az egész magyar nyelvterületen a leglázasabb, legnyugtalanabb irodalmi élet itt folyik. Elsősorban a kollektív jelleget kell tehát kiemelnünk, mert ha egyes írói alakokat elemzünk, a halvány egyéni vonások miatt csak elmosódva látjuk a közös talajt, amelyben valahányan sajátságosán gyökereznek.

Speciális felvidéki lelkiségről olyan értelemben, mint ahogy az erdélyi lélekről szoktunk, — nem beszélhetünk. Ennek évszázados gyökerei itt hiányzanak. Mindazonáltal irodalmában néhány jellegzetes, közös jegyet határozottan felismerhetünk. Ilyen elsősorban a felvidéki magyarság faji toleranciája. Egyfelől meleg rokonszenv a vele sorsközösségben élő tót nemzettel, másfelől passzív állásfoglalás az uralkodó cseh államhatalommal szemben. Az írás nem mindig — s az adott esetben éppen nem lehet hű és teljesen őszinte tükre egy népkisebbség legbelső érzésvilágának; mégis amennyiben ezek az érzések az irodalmi keretek között napvilágra juthatnak: a felvidéki magyarság részéről általában megértésről, közeledési hajlandóságról tesznek tanúságot. Kifejezésre jut ez nemcsak a tót és cseh irodalom értékeinek fordítás és ismertetés útján történő bemutatásában, hanem finomabb, közvetettebb, belsőbb utakon is. Ily törekvést olvashatunk ki például Sziklay Ferencnek, a felvidéki irodalom egyik buzgó agitátorának regényeiből. Az egyikben Csermák Antalnak, a virtuóz hegedűművésznak élettörténetét dolgozza fel, akit részben szerelme, részben a magyar népi zene varázsa csehből magyarrá formál, hogy aztán mint magyart utolérje a magyar tehetségek tragikus sorsa: a mellőzés és megneemtés. Egy másik regényében viszont Sziklay a magyar uralom alatti

tót nemzetiségi törekvésekről szól teljes megértéssel és rokonszenvvel. Ez az attitűd egyébként teljesen érthető. A felvidéki magyar írók egyrészt nemcsak lelki, de rokoni szálak is fűzik a tótságához. Érzés és gondolatvilágukban, sorsukban azonban végzetesen magyarok. Tót és magyar fajiség között egyformán vállalják a mindkettő sorsában legmélyebb, legkrisztusibb közösséget: a szenvedő embert. „Bár nem lettünk inkább szebbek, de tán jobbak: emberebbek“, éneklí az egyik felvidéki költő. Fajiságuk tehát végeredményben mély humánus érzésfolyamatban, testvériségben s lelkes pacifizmusban oldódik fel.

Ebben gyökerezik a felvidéki irodalom újabb két jellemző vonása: szociális tartalmi telítettsége és erősen katolikus színezete.

A kilencszázhuszas évek derekától úgyszólván napjainkig e felvidéki írók minden figyelme és érdeklődése a falura, a népre irányult. Egy új, népi klasszicizmus körvonalai kezdtek kibontakozni. Szociológusok és írók egyforma lelkesedéssel fogtak munkájukhoz. Amazok falujárást, faluszemináriumokat tartottak, adatokat gyűjtöttek, jegyeztettek, tanulmányoztak, vitatkoztak. Ezek versek, novellák, regények hőseül választják a népet, fölelevenítik a népszínművet, róluk, értük, nekik írják könyveiket. Soha annyi könyv nem jelent meg a faluról s a falu népéről irodalmunkban, mint amennyi a legutóbbi évtizedben s főleg a Felvidéken. „Minden reményünk a falu s a parasztnak keresztelt különös emberek“ — dicsőíti őket a vezércikk és az ódái hevület vegyes páthoszával egyik komoly tehetségű fiatal költőjük, Győry Dezső. Mécs László, a Felvidék vezető költőegyénisége az egész emberiség megtestesítőjét látja a parasztban: „Ő a földből formált balvégzetű Adám ... Ő a napfény hőse!... őt vágják először a vihar patkói, őt csókolja ifjú titánná a május s benne áldatnak meg a földnek lakói...“ Mélyen átértzett fejezeteket szentel a falunak a csiszolatlan tehetségű Rácz Pál is, akinek tipikus kisvárosi regényeit oroszos misztikum mélyíti ki. Egyik hőse abban a pillanatban, amikor úgy érzi, hogy valami nagyon nagyot kellene tennie: szántani szeretne! És magyarságában azért vigasztalódik meg, mert „nincs a világon olyan szív, mellyel úgy lehetne szeretni a kenyéradó földet, mint a magyar emberé“. Szombathy Viktor novelláskönyve már a címében a parasztot aposztrofálja: „Én kedves népem“. Legsikerültebb elbeszélése arról szól, hogy két magyar katona idegen földön, cseh mundérban — súlyos büntetést kockáztatva — elszökik a századától egy napra aratni, mert nem bírták volna elviselni, hogy egy nyár elmúljen anélkül, hogy kasza legyen a kezükben... A falusi vadvirág bájos szépségét, érzésvilágának legendás tisztaságát rajzolja egyik rendkívül finom novellájában a legkiválóbb felvidéki elbeszélő: Tamás Mihály. Darkó István problématerhes társadalmi regényének (Szakadék) alakjai is nagyrészt a falusi nép létkérdései körül viaskodnak.

Ám nemcsak tárgyat szolgáltat a falu, nemcsak hálás téma, amelyet alaposan kiaknázhathatnak, — de egyúttal lelkiismereti kérdés is, súlyos kötelesség, „százados adósság“. A múlt álromantikus szemléletének elvetése, kíméletlen önismeretre törekvés vezette a felvidékieket népi klasszicizmusukban, a meglévő értékek megismerésének s így a népi értékek felkutatásának vágya hajlította tehát érdeklődésüket a falu

és a nép felé. Éppen azért meglepő, hogy míg egyfelől megvetéssel fordulnak el minden romantikától: alapjában véve egy romantikus elképzeléstől vezetettve kezdték körvonalazgatni máig is bizonytalan falusi, népi programjukat. Ady frazeológiájából, Móricz Zsigmond naturalizmusából és legfőképpen Szabó Dezső romantikus parasztmithoszából merítettek útravalót elmosódott körvonalú célkitűzésükhöz, amely rengeteg energiájukat fogyasztotta el, de határozott szellemi állásfoglalásra s konkrét eredményekre nem vezetett. Csak most a legutóbbi időben, megkésve ébredt rá ez a nemzedék, s kanyarodott vissza az idősebb generáció eredeti világos felismeréséhez, hogy mellőzhetetlen teendő: egy erőteljes, biztos bázisú magyar középosztály megszervezése, amely kulturális fölényével és imponáló szellemi felsőbbségével már ma is szilárdabb biztosítékot nyújtana a jövőre, mint az osztályöntudatra nevelt népi és munkástömegek, amelyeket csak fokozatos, céltudatos munkával lehet egy életképes kisebbségi közösség erőforrásaivá tenni.

E felismerés elhomályosulását és előtörésének késedelmét persze meg lehet érteni, ha tudjuk, mint ment tönkre egyik napról másikra a hivatalnok középosztály. Állását veszítve, hivatalából, birtokából kiforgatva, az országból kiűzve — lába alól kihullt a talaj. Ahogy az említett költők egyike, Győry Dezső, mondja: „Gazdasorból cseléd-sorba, úriságból szolgaságba, hintóhátról mezítlábra, jó módunkból szegénységbe estünk, hulltunk... de lecsúsztunk, de lecsúsztunk!“ Aparaszt azonban tovább élte a maga korábbi életét, őt kevésbé rendítette meg gyökereiben a nagy változás, mint az intellektuális középosztályt. Érthető tehát, hogy a jövőt ígérő paraszt a legvégtetesebb lírai túlzásokra ragadta az írókat. E népi fellángolás kapcsán érdemes megemlíteni, hogy míg irodalmunkban a népi érdeklődés a múltban mindig stílusváltozást eredményezett, addig a felvidéki irodalomban nyelvi és formai eredmények helyett inkább csak a tárgy gazdagodását és a szemléleti mód változását hozta; a falusi, népi élet közelebbi megismerését, kevesebb illúzióval és több realizmussal való ábrázolását.

A felvidéki írók legotthonosabb terepe nem is a falu, hanem a kisváros, a vidék. Ennek íze és levegője nyelvükben, témáikban egyaránt kifejezésre jut. Nem pejoratív értelemben emeljük ki ezt; a felvidéki írók lekicsinylésére bárkinek is vajmi kevés jogcíme lehet. Mi egészséges, hasznos törekvést látunk a Felvidék regionalizmusában; reméljük, hogy sikerül megvalósítaniok a szükséges decentralizációt s ezzel e terület sajátos, helyi értékeit, helyi kultúráját, helyi levegőjét, színeit és ízeit az egyetemes magyar irodalmi kultúra értékévé fogják emelni. Pest megszűnt számukra irodalmi központ lenni, az új központ mai napig még nem alakult ki. Nem tudjuk: Kassa, Pozsony, Prága közül melyiké a vezetőszerep, ezt mindenesetre a körülmények fogják eldönteni. Tény azonban, hogy a felvidéki könyveket, szinte valamennyit, jellemzi s ezzel közös színezetbe vonja: a kisvárosi miliórajz, a porba temetkező és borba feledkező, senyvedő kisváros életformáinak ábrázolása, elesett, szürke kis embereinek apró tragédiái s ami ezzel együtt jár: a szűk horizont, a kicsinyes perspektíva. Mert nem hallgathatjuk el, hogy mindazon felvidéki írók közül, akik

ma a felvidéki kisvárosok múltját és jelenét festik, színezik vagy ostorozzák, csupán az a két író emelkedett felül az elfogult szemléleten, csak az a kettő tud a kívülálló objektív tekintetével látni, aki onnan azóta el-, Pestre származott: Márai Sándor és Szitnyai Zoltán. De, ha megvan is a túlközelségnek, a perspektíva hiányának, a vidéki akcentusnak ez a természetes hibája a felvidéki írók legtöbbszörében, el kell ismerni, hogy legtehetségesebb elbeszélők: Rác Pál, Darkó István és a franciás könnyedségű Egry Viktor éppen azokon a lapokon emelkednek képességeik csúcsára, ahol a vidéki kisváros életképeit, jellegzetes figuráit festik és mintázzák. Tamás Mihály kivétel: az ő írásai friss, élénk, erős tehetséget árulnak el egyéb témakörben is.

Visszatérve a felvidéki magyar irodalom katolikus színezetére, meg kell állapítanunk, hogy azt kezdettől bensőséges szálak fűzik a katolizmushoz. A legerőteljesebb felvidéki költőtehetség, Mécs László, aki ma már a magyar költészet elismert értéke, a premontrei rend tagja, falusi plébános. Az ő széles hőmpölygésű, áradó, zengő strófaiban az egyéni vonások mögött a katolikus egyház csodálatosan gazdag világképe tornyosul fel. De nemcsak őt és papköltő társait, hanem a többi felvidéki írókat is megihletti a katolikus hitélet poézise. Tamás Mihály „Mirákulum“ c. kis regényében egy fiatal falusi pap önmaga legyőzésével hódítja s nyeri meg az ellenséges indulatú falut. Ez a napos, levegős regény, amelyet egy nagy érzés dinamikája fűt, egyike a felvidék széppróza legfigyelemreméltóbb alkotásainak. Hasonlóképpen az új paptípus alakját formálgatja Rác Pál is egyik regényében. E töredékes, szubjektív irodalmi kapcsolatok után a felvidéki katolikusok társadalmi szervezkedésének ideje is elérkezett. A prágai magyar főiskolások 1929-ben megalapítják a Prohászka-Kört, amelynek sejtjei csakhamar elterjednek a Felvidék nagyobb városaiban. A Prohászka-Kör az Actio Catholica gondolatában született s rendkívül nagy jelentőségű feladat vár rá a Felvidéken, ahol az eddigi osztály-szervezkedések helyett elsőnek jelenik meg egy egyetemes világnézet zászlójával. A Felvidék fiatal katolikus írói 1932-ben „Új Élet“ cím alatt, Rády Elemér szerkesztésében lapot indítottak, amely a felvidéki magyar sors állandó szemeltartásával, szorosán együttműködik Csonka-Magyarország hasonló ifjúsági sajtószerveivel, a „Korunk Szavával“.

A vázolt jelenségekből nyilvánvaló, hogy a Felvidék szellemi megmozdulásainak elsősorban társadalmi jellege van. Az irodalom nem öncél, hanem egyszerű kifejező alkalom a felvidéki magyarság számára. Ez az irodalom a szó legnemesebb értelmében: aktivista. Semmi sem áll távolabb a felvidéki írók természetétől, mint az öncélú költői játék, a *Fart pour l'art* absztraktuma. Tudatosan kerülnek a parnasszizmust s minden alkalmat megragadnak, hogy a formaköltészettel szemben érzett megvetésüknek kifejezést adjanak. Új ars poeticák születnek. „Szeretnék lenni: nem kaviár kehes kritikusok kéjenkedő ínyén, — de kenyér és bor a polgárnak, munkásnak, parasztnak szájában“ — írja Mécs László. GyÖry Dezső meg ezt hirdeti: „Lejárták magukat a mazna nyafkaságok s nyavalygós nyim-nyám lelkek halk, bágyadt sóhajai... Bizony más lett a vers is“. Előszeretettel nyúlnak a szabad vers kötetlen megoldásaihoz, a műfaji korlátokat tudatosan

lerontják és tagadják. A prózáírókat hasonlóképpen a tudományosan lelkiismeretes naturalizmus — „őszinteség s erő“ — tartja igézetében. Viszont az is igaz, hogy romantikus ideológiai elkalandozásaik és irodalmi témáiknak romantikus beállítása gyakran e látszólag uralkodó szemléletmód legváratlanabb cáfolatával zavarja meg az események kívülálló szemlélőjét.

A Felvidék hosszú éveken át legjobb energiáit áldozta fel értékei összegyűjtésére s erői megszervezésére, miközben magát az alkotást, a perc ihlető alkalmát — sokszor tudatosan — elszalasztotta. Ez a magyarázata, hogy immár másfélévtizedes küzdelmei után biztató, fokozatos fejlődés mellett gyakran stagnálást látunk s az eddigi tempónál feltűnően lassúbb haladást. Az egymást követő évek nem hoztak egyúttal friss, új tehetségeket is. A huszas évek közepétáján felbukkant fiatal írók, akik közül nem említettük még a kivételesen formatisztelő, szubtilis lírájú Tamás Lajost, lassan gyarapodnak és lassan forrnak tovább. Időközben két fiatal költőjét már el is vesztette a Felvidék. Ezek egyike, Merényi Gyula az Ady-örökség nyúgében is megszólaltatta eredeti mondanivalóit s megmutatta egyéni arcát; fiatalabb költőtársa, Ölvedi László tragikus hirtelenséggel meghalt, mielőtt a maga külön ösvényére rátalált volna. Az irodalmi termés minősége sincs mindig arányban a mozgalmas, sűrű és hangos szervezkedésekkel.

Bármennyire kielégületlenül hagyjanak is bennünket e jelenségek, amelyeket a készületlenség, a politikai bizonytalanság és anyagi bázis hiánya már magában eléggé megmagyaráz, — e törekvések indítékai-ban a jószándék, az idealizmus és a meggyőződés komolysága kétségbevonhatatlan. Az irodalmi mozgalmak részesei a legteljesebb altruiz-mussal, pusztán a jó cél érdekében s elhivatottságuk érzetében fogtak munkához. Bámulatos idealizmusról tettek tanúságot, a vállalt felelősség tudata valósággal megtörte vállukat, hiszen arra szokatlanul súlyos feladatok szakadtak. Jellemző, hogy a felvidéki íróknak nincs is humoruk, csak keserű, dacos, olykor cinikus elszántságuk.

Egy tragikus sorsú fiatal nemzedék heroikus küzdelmét kell méltányolnia annak, aki a mai Felvidék magyar irodalmát és fiatal írógenerációjának munkásságát értékeli. Egy ellenséges hatalmi viszonyok között őrlődő kollektív munkavállalás, egy ezerfelé ágazó és szétaprózódó, éppen ezért nagyművekké büszkélkedni még alig tudó szellemi erőfeszítés: ez ennek a másfélévtizedes irodalmi mozgalomnak legfőbb karaktere és egyben legkiválóbb önértéke. Az irodalomtörténetnek idővel erősen meg kell rostálnia a mai bőséges, vegyes értékű termést, — a történetírás azonban e törekvéseket bizonyára mint a magyar szellem szívós élniakarásának nagyszerű példáját s kulturális küzdelmeinek egyik legmozgalmasabb fejezetét fogja megörökíteni.

BISZTRAY GYULA